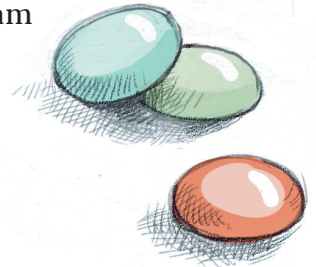


1 SKYRIUS

Saldainių dėžutė

Mūsų mylimos močiutės vardas buvo Roza. Brangiausių prisiminimų kamputyje ji saugojo saldainių dėžutę, jau kuris laikas tuščią. Vienintelis prisiminimas iš giminaičių vengrų, kadaise turėjusių saldumynų fabriką (o gal tik jam vadovavusių).



PRISIMINIMŲ SKRYNIA

Saldainiai skirtingų spalvų, įvairiausių skoninių, gardūs ir viliojantys, uždaryti lygiai tokiose pat spalvotose skardinėse dėžutėse arba didžiuoliuose stikliniuose induose, kurie keliaudavo į geriausias maisto prekių parduotuves; saldainiai, kurių mums niekada neteko ragauti, nors močiutė ir nupasakojo jų skonį. Jos mėgstamiausi buvo su rabarbarais, ir nors buvo išragavusi šimtus rūšių, nė vieni neprilygo tiems – iš jos prisiminimų. Visiems kitiems saldainiams, regis, kažko trūko. Močiutė Roza kartą paaiškino, kad pas giminaičius ragautų saldainių skonis, kurią ji prisiminė, kažkuo skyrėsi, nors ir nesugebėjo paaiškinti, *kuo*.

Roza, mūsų mamos mama, gimė 1883 metais Vidrinkoje, miestelyje, kuris tuo metu buvo Ukrainos ir Rusijos pasienyje ir kuriame veikė Rusijos teisėtvara. Močiutė ir senelis Moišė Perlovas santuokoje jau buvo išgyvenę kelerius metus, kai maždaug 1910-aisiais buvo priversti palikti savo gimtąją žemę.

Būtent tuo metu Rusijoje prasidėjo žydų pogromai. Pogromas – rusų kilmės žodis, reiškiantis „sunaikinimą“ arba „suniokojimą“. Niokojimas naudojant smurtą: griauinant sinagogas, žudant žmones vien dėl jų žydiškos kilmės. Egzistuoja terminas, reiškiantis neapykantą žydams, – antisemitizmas. Susidūrus su tokia nepaaiškinama neapykanta vienintelis būdas išgyventi buvo išvykti.

Taip šaltą žiemos dieną, apsigaubę paltais ir šiltomis antklodėmis, broliai Perlovai su žmonomis ir vaikais išsiruošė į kelionę. Kartu keliavo ir mūsų proseneliai iš mamos pusės, Ladaras Farberovas ir Lėja Švarcman, taip pat senelės sesuo Rebeka su vyru Salomonu Plotkinu, anūkais ir pusbroliais. Viena jauniausių vaikų buvo mūsų mama, gimusi 1908-aisiais, vos dvejų metų. Beveik visą kelionę ji praleido močiutės Rozos rankose: deja, kai užaugo, visi šie prisiminimai išgaravo. Viską, ką žinome apie tą kelionę, mums papasakojo už mamą vyresnė teta Džizela, geriau prisimenanti kelionės dienas ir poilsio naktis, beieškant naujų namų.

Arklių traukiamais vežimais jie kirto Senąją žemyną. Įsispraudusi tarp medinio vežimo sienelės ir šilto savo vyro Moišės kūno, močiutė Roza stebėjo iš arklių šnervių į dangų kylančius garus, kuriuos ledinė žvarba stingdė ore.

Keliavo iš kaimo į kaimą, miegojo kur papuolė, dažnai valgė paslapčia, susigūžę už senų apleistų šieninių arba miškuose po medžiais, toli nuo kelio, juk tąsyk jų gimtoji tėviškė nebuvo vienintelė žydams nesvetinga žemė. Buvo Pirmojo pasaulinio karo išvakarės, Europoje prasidėjo virsmas. Jau greitai šimtmečius valdžiusios imperijos, tarp jų ir Austrijos-Vengrijos, sugriuvo, ir vos po kelių dešimtmečių Vokietijoje, Italijoje ir netgi Rusijoje mirus carui įsitvirtino žiauri diktatūra.

Kuriam laikui Perlovų karavanas stabtelėjo Vengrijoje: čia gyveno močiutės Rozos giminaičiai, turėję saldinių fabriką. Vis dėlto keliauninkams dar nebuvo atėjęs metas sustoti, jie traukė į pietus, tikėdamiesi pasiekti Palestiną ar bent jau priartėti prie jūros.

Po ilgos nesibaigiančios kelionės jie atvyko į Fiumės miestą, kuris nuo 1945-ųjų vadinasi Rijeka. Teta Džizela ne kartą pasakojo, kad pasirinkimą lėmė jūra. Šiandien tai Kroatijos miestas, šalia kurio mūsų senelių laikais buvo įsikūręs Fiumės priemiestis – Sušakas.

Tą pavasario rytą močiutė Roza ir senelis Moišė atsidūrė triukšmingose gatvėse, kuriose šurmuliavo iš visų Europos kampelių susirinkę žmonės, ir nusprendė sustoti Fiumėje ir nebetęsti kelionės. Atvykėliai iš Rusijos taip pat nutarė čia įsikurti, visi kiti ryžosi sėsti į laivą ir kirsti Atlanto vandenyną. Kryptis – Jungtinės Valstijos! Tai buvo metas, kai šeimos keliavo į kitus žemynus, ieškodamos geresnio gyvenimo.

Tuo metu Istrija, Fiumė ir Dalmacija priklausė Austrijos-Vengrijos imperijai, ši teritorija buvo tikras klestinčios prekybos bei žydinčios kultūros lopšys. Buvo netgi sukurtas terminas, apibūdinantis šio regiono intelektualinę gyvastį ir aplinką, – *Mitteleuropa*.

Būtent šioje vietoje, po daugybės smurto ir diskriminacijos patirčių, mūsų seneliai atgavo laisvės





ir tolerancijos viltį ir nusprendė, kad tai tinkama vieta įsikurti ir auginti vaikus.

Žinoma, gyvenimas čia nebuvo lengvas, laimei, tų imperijos gyventojų, kurie jautė neapykantą *kitokiam* piliečiui, valdžia jokiais būdais nedrąsino ir neleido šiai neapykantai tarpti. Priešingai – Fiumėje visi augo kartu: katalikai, žydai, musulmonai, ortodoksai, protestantai.

Namuose Fiumėje mama gyveno kartu su močiute Roza, seneliu Moiše, broliais ir seserimis – Sonja, Džizela, Aronu, Paola ir Josiu, gimusiais tarp 1902 (teta Sonja) ir 1913 (dėdė Josis) metų. Mama nebuvo pati jauniausia, nes gimė po Arono ir prieš Paolą.

Net ir užaugę visi kartu, kiekvienas skirtingai suvokė religijos esmę. Pavyzdžiui, dėdė Aronas buvo ypač tikintis, o mūsų mama lankėsi sinagogoje tik per svarbiausias šventes arba kai jos paprašydavo religingoji močiutė, kuri vaikščiojo į sinagogą iki paskutinės dienos, tiksliau, iki pat 1944 metų sausio, kai naciai joje sukėlė gaisrą.

Net jei likimas, regis, pradėjo šypsotis iš toli atkeliavusiai ir Fiumėje įsikūrusiai šeimai, tam-

SALDAINIŲ DĖŽUTĖ

sus šešėlis nusileido ant jos (ir mūsų) gyvenimo, išpuošto svajonėmis, siekiais ir normalių žmonių troškimais. Deja, po Antrojo pasaulinio karo nebeliko daugelio mūsų šeimos narių: naciai užgesino jų gyvenimo liepsneles. Grįžti pavyko tik mamai ir tetai Džizelai.

– Močiutei Rozai būtų gera žinoti, kad grįžome ir mes, – sako Andra gergždžiančiu balsu.

– Gal ji ir žino... – atsako Tati, paimdama sesers ranką ir stipriai suspausdama jos pirštelius.

– Manai, kad Šventojo Mikalojaus dieną ji būtų davusi mums saldainių? – klausia atsidusdama Andra.

– Ir ne tik... ji kartu su mumis būtų apsilaižiusi pirštus! – atsako Tati nedrąsiai nusišypsodama. – Matai? Net jei ir nebėra močiutės, ji ir visi kiti amžiams liks mūsų prisiminimuose...

Apsikeitėme emocijų kupiniais žvilgsniais, nebežinodamos, ką pasakyti. Palėpės tyloje trumpam pasukome laiką atgal, į Fiumę.

Maloni miesto aplinka paskatino senelius čia įsikurti, deja, vėliau viskas pasikeitė: taryk dėl re-

ligijos dar nekilo problemų. Trumpai tariant, tai buvo priešingybė tam pasauliui, iš kurio Perlovų šeima buvo ką tik atvykusi.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui ir prabėgus keleriems metams, kai šeima čia įsikūrė, neilgai trukusiu tarpuvaldžio laikotarpiu (1924–1945 metais) Fiumė priklausė Italijai.

O mes, gimusios ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, niekada neturėjome dvejonų: esame tikros italės. Tačiau niekada nepamiršome šioje tolerantiškoje aplinkoje gyvenusios mamos pamokymų: ji išmokė gerbti kiekvieną žmogų ir keliauti per gyvenimą plačiai atmerkus akis.